

ŞAKARİM (ŞAHKERİM) KUDAYBERDİULI'NIN BEŞ SORUSU*

Muhammet Berat CAN**

Özet: Meşhur Kazak aydınlarından olan Şahkerim Kudayberdiuli hayatı boyunca Kazak halkını bilinçlendirmek için çaba harcamıştır. İnsanların gönüllerine hitap eden şiirleri ve makaleleriyle birçok konuda eser vermiştir. Çalışmaya konu olan beş sorunun cevabını kendisi bilmesine rağmen okuyucuların imanını ilgilendiren konularda insanların taklitten ziyade tahkik boyutuna geçmeleri için araştırmaya ve düşünmeye sevk etmek istemiştir. Felsefi manalar barındıran bu soruları salt akıl ve mantıkla cevaplamak mümkün değildir. Kendisi soruların akabinde verilen herhangi bir cevabın delillendirilmesini istemiştir. Bu sebeple Şahkerim'in soruları sorma amacına uygun olacak şekilde dini referanslarla cevap bulmak yerinde olacaktır. Soruların cevapları verilirken Kur'an ayetlerinden ve Hz. Peygamberin hadislerinden yararlanılmıştır. Doğru cevapların bulunması durumunda yaratılış amacına uygun bir kulluk da mümkün olabilecektir. Yaratılış itibarıyla birçok özelliği olan insanın bu özellikleri geliştirerek keşfetmesi, ham halinden kurtulması ona tekâmül noktasında yardımcı olacaktır. Sorumluluk olarak insanın yüklendiği bu durum her fert için geçerlidir.

Anahtar Kelimeler: Kazak Edebiyatı, Şahkerim Kudayberdiuli, Beş soru, İman

Five Questions from Shakharem (Shahkarim) Kudayberdiuli

Abstract: Shahkerim Kudayberdiuli, one of the famous Kazakh intellectuals, strived throughout his life to raise awareness of the Kazakh people. He has written on many subjects with his poems and articles that appeal to the hearts of people. Although he did not know the answers to the five questions that are the subject of the study, he wanted to encourage people to research and think about the issues that concern the faith of the readers so that people would move from imitation to the dimension of tahkik rather than imitation. It is not possible to answer these questions, which have philosophical meanings, with pure reason and logic. He wanted any answer given after the questions to be substantiated. For this reason, it would be appropriate to answer Shahkerim's questions with religious references in accordance with the purpose of his questions. The Qur'anic verses and the Prophet's hadiths were used to answer the questions. If the correct answers are found, it will be possible to serve in accordance with the purpose of creation. The human being, who has many characteristics as a creation, will help him to discover these characteristics by developing them and to get rid of his raw state. This situation, which human beings bear as a responsibility, applies to every individual.

Key Words: Kazakh Literature, Shahkerim Kudayberdiuli, Five questions, Faith

Giriş

Şahkarim Kудayberdiuli, 1858 yılında Kazakistan'ın doğusunda Semey ilinin Abay ilçesinde dünyaya gelmiştir. Şahkarim'in babası ünlü Kazak aydını Abay'ın abisidir. Çağatay Türkçesi, Arapça, Farsça ve Rusça dillerini öğrenerek klasik Kazak edebiyatının önemli isimlerinden birisi olmuştur. Yetişmesinde amcası Abay'ın ve Gaspıralı İsmail Bey'in önemi büyüktür (Sıdıkov, 2008: 76).

Aşk şairi olarak ünlenen Şahkarim hac yolculuğu sonrasında gerçek sevgiliyi arama gayesiyle inzivaya çekilme kararı almıştır (Omarov, 2008: 34, 64). 1918 yılında Semey'de katıldığı idari faaliyetler sebebiyle hapse atılmış, serbest bırakılmasının ardından 1931 yılında inzivaya çekildiği Şingıstav'ın eteğinde kurşunlanarak öldürülmüştür. Ölümünden sonra eserleri de 1988 yılına kadar yasaklanmıştır. Şair kendi hayat hikâyesini *Mutılğanın Ömirbayanı* (Seysenbayev, 2007: 3) isimli şiirinde dile getirmiştir (İbragim, 2013: 180).

Şiirlerinde kullandığı ifadeler ve benzetmelerde zengin Kazak üslubunun yanında divan şairlerinin eserlerinde bulunan unsurları da kullanmıştır. Şahkarim sorduğu sorularla Kazak halkının bilinç seviyesini yükseltmeyi amaçlamış ve tefekküre davet etmiştir. Yaşamın hakikatini bulabilmek için bu soruların cevaplarını delilleriyle araştırmaya teşvik etmiştir. 1912 yılında AYKAP gazetesinde şu soruları okuyucularına yönelmiştir (Kudayberdiuli, 96/5, 1912):

* Bu bildiri Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi BAP birimi tarafından SBT 2024/13-YEDEP numaralı proje kapsamında maddi olarak desteklenmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belağatı Ana Bilim Dalı, mberat@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5811-9958>

1. Алланың адамды жаратқандағы мақсұты не?
Allah Teâlâ'nın insanı yaratmaktaki amacı nedir?
2. Адамға тіршіліктің ең керегі не үшін?
Bir insanın yaşamındaki en önemli şey nedir?
3. Адамға өлген соң, мейлі, не жөнмен болсын, рахат-бейнет, сауап-азап бар ма?
İnsan öldükten sonra cennet-cehennem ve sevap-azap var mıdır?
4. Ең жақсы адам не қылған кісі?
En iyi insan ne yapan kişidir?
5. Заман өткен сайын адамдардың адамшылығы түзеліп бара ма, бұзылып бара жатыр ма?"
Zaman geçtikçe insan iyileşip olgunlaşıyor mu yoksa bozuluyor mu?

Şahkarım'ın bu sorularına akıl ve mantık yürüterek cevap vererek delillendirmek mümkün değildir. İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'den cevaplar vererek delillendirmek soruların amacına hizmet edecektir.

1. Allah Teâlâ'nın İnsanı Yaratmadaki Amacı Nedir?

Allah Teâlâ, Talak suresinde "Allah'ın gücünün her şeye yettiğini... her şeyi kuşattığını... yaratma bunlar arasında sürekli gerçekleşir..." (Kur'ân Yolu, 02.04.2024, et-Talâk 65/12) yedi kat göğü ve yeri yaratma sebebini her şeye gücünün yettiğini göstermek ve kendi ilminin her şeyi kuşattığı ve onun dışında bir şeyin bulunmadığını insanların anlamasını sağlamak içindir. "Sürekli gerçekleşir" ifadesiyle de hayatın devam ettiğini işaret ederek bunlarla kulları tefekküre davet etmektedir. Bu sayede insan tarafından Allah'a ait sıfatların, isimlerin ve O'nun büyüklüğünün anlaşılmasını murat etmektedir.

Allah "Ben cinleri ve insanları yalnız bana kulluk etsinler diye yarattım." (ez-Zâriyat 51/56) buyurmaktadır. Kendisine ait sıfatların bir tecellisi olarak yarattığı alemi tanıması için insanın çaba sarfetmesi ve nihayetinde acziyetini idrak ederek yaratılış amacına uygun şekilde Yaratıcıya teslim olması ve kullukta devam etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Dünya ve içinde bulunduğu sistemin yaratılmış olması insana Allah'ın *el-Kadir* ve *el-Muktedir* ismini tanıyabilmeyi sağlamıştır.

"En güzel isimler Allah'ındır. Ona güzel isimlerle dua edin." (el-Araf 7/180) ayetinde dünya hayatında tefekkür ederek yaşayan ve yaratılanlara ibret nazarıyla bakan kul başta kendisi olmak üzere bütün yaratılmışlarda Allah'ın sıfatlarının ve isimlerinin tecellilerini görecektir. Görüldüğü üzere ayeti kerimelerde Allah Teâlâ kendisini yarattıklarına tanıtmaktadır. Bu sebeple insanın Allah'ın gücünü, büyüklüğünü, sınırsız ilmini, şek ve şüphe içermeyen sıfatlarını tanıyarak kula yakışır biçimde davranması gerekmektedir.

2. İnsan Yaşamındaki En Önemli Şey Nedir?

Bu soru önceki soruyla birçok noktada kesişmektedir. Allah insanı ne amaçla yaratmışsa, insanın yaşamındaki en önemli şey de bunu aramak olmalıdır. Kenzi mahfi diye bilinen bir kutsi hadiste "Ben gizli bir hazineydim. Bilinmek istedim. Bilineyim diye kâinatı yarattım." (Aclûni, *Keşfü'l-hafâ'*, 2/132). İnsan için gözle görünen görünmeyen ne varsa yaratılmış olması sebebiyle Allah Teâlâ'nın kendisini kullarına tanıtmak istediği ifade edilmektedir. Yaratmada eksik bir şeyin olması durumunda Allah'a ait olan o sıfatı kullar bilemez ve tanıyamazdı. Bu büyük tanıma görevi "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım." (el-Bakara 2/30) ayetinde Allah'ın adıyla iş yapan, hareket eden kişi *halife* (Büyük Türkçe Sözlük, 1998: 1/932: Manzûr, ts:1234-1243) olarak tanımlanan insana yüklenmiştir.

"...emâneti göğe, yere ve ikisi arasındakilere teklif ettik... ama onu insan yükledi." (el-Ahzâp 33/72) ayetinde '*emânet*' olarak ifade edilen kelimeyi tefsirciler ibadet, kulluk ve görevler olarak yorumlamaktadır. Buradan gök, yer ve içindekilerin Allah'ı tanıyabilme kabiliyetine haiz olmadığı, bu özelliğin sadece insana verilmiş olduğu da düşünülebilir.

İnsanın sahip olduğu çok yönlü yaratılışı sebebiyle Allah'ın isimlerinin tezahürü olan nimetlere mazhar olması *emânete* talip olmasına sebep olarak görülebilir. İnsanı meleklerden ayıran ve Allah'ın cemâl ve celâl sıfatlarına muhatap kılan belirgin özellikleri arasında yemesi, içmesi ve hasta olması gösterilebilir. Örneğin insanın yemesi, içmesi Allah'ın *er-Rezzâk* ismini, hastalandığında şifa bulması *eş-Şâfi* ismini tanımasına sebep olmaktadır. Yine insana bu dünyada kaynağı yüce Allah olan bilme, görme, duyma, yapabilme gibi kabiliyetlerle Allah'ın yüceliğinin nasıllığını kullar tarafından istidadınca idrak edebileceği anlaşılmaktadır.

“İnsanı en güzel biçimde yarattık...”(et-Tin 95/4) ayetinde insanın yaratılışının fiziki ve ruhsal olarak en güzel şekliyle vücuda getirildiği ifade edilmektedir. Bunca özelliklerle donanımlı olarak yaratılan insan bir önceki ayette ifade edilen *halife*'lik görevini en güzel şekliyle yerine getirebilecektir.

“Göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler... ve şöyle derler: Rabbimiz sen bunları boşuna yaratmadın...” (Âliimran 3/191) ayetinde *emanet*'i yüklenen insanın tefekkürü anlatılmaktadır. Kişi bu şekilde bir tefekkür içinde bulunduğunda sonuç olarak yaratılmış her bir nesnenin bir amacının olduğunu anlamaktadır. Bu da yaratıcının yarattıkları vasıtasıyla tanınmasına vesile olmaktadır. İnsanın bu merhaleleri katetmesinden sonra farklı ayetlerde yaratıcısına şükretmesi gerektiği bildirilir. Şükür insana verilen tüm nimetler ve özellikler karşısında yaratıcısına karşı boyun eğme ve teşekkür etmek anlamına gelmektedir. (Büyük Türkçe Sözlük, 1998: 2/2103: Manzûr, ts:2305-2308).

3. İnsan Öldükten Sonra Cennet-Cehennem, Sevap-Azap Var mıdır?

Bu soruyu cevaplarken Allah Teâlâ'nın insanı amaçsız yaratmamış olduğunu hatırlamamız gereklidir (el-Müminûn 23/115). Dünya hayatında insanlar karşılığı ahirette görülecek bir imtihana tabi tutulmaktadır. Yaratılmış her bir nesne insanoğlunun hizmetine sunulmuştur. İkinci raundu olmayan müsabaka misali bu dünya hayatında insanlar ömür olarak belirlenen vakit içinde yaratılış gayesine uygun davranışlarda bulunmakla yükümlüdür. (el-Ankebut 29/69) ayetinde geçen *ahiret hayatı*'nı Hz. Muhammed “...asıl hayat ahiret hayatıdır...” (Buhârî, Rikak 1; Müslim, Cihâd 126, 129; Tirmizî, Menâkıb 55; İbni Mâce, Mesâicid 3) sözüyle ahiretin insan için önemine vurgu yaparak açıklamıştır. *Ahiret hayatı* ve *O'na dönüş* farklı ayetlerde hatırlatılmaktadır.

Semavi dinlerin öğretilerinde ahiret hayatının varlığından ve tekrar dirilişin olduğundan bahsedilmektedir. Kur'an'ın ayetlerinin büyük çoğunluğunda ahiretle ilgili konular yer almaktadır. (Bekir Topaloğlu, “Âhiret” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/543) İslam alimleri de Ahiret hayatının varlığı konusunda görüş birliğindedir. Şahkarim bir şiirinde bunu şu dizelerle ifade eder:

Әлемдегі діндердің түп мақсаты

Үш нәрседе бұлжымай құшақтасар:

Құдай бар, ұждан дұрыс, қиямет шын,

Еш діннің мақсаты жоқ мұнан асар.

(Ahmetov vd., Şakarim Kudayberdiulı Şıǵarmaları (Astana: Foliant 2018: 217)

“Dünyadaki dinlerin tüm amacı üç şeyle izah edilebilir. Allah var. Vicdan doğrudur. Kıyamet gerçektir. Hiçbir dinin bundan başka gayesi yoktur.”

“Kıyamet günü için adalet terazileri kurarız artık kimseye hiçbir şekilde haksızlık yapılmaz.” (el-Enbiya 21/47) ayetinde ifade edildiği şekilde kişinin yaptığı küçük bir hardal tanesi kadar bile olsa önüne konulacak ve hesabı görülecektir. Bu şekilde olması Allah'ın el-Âdl isminin bir tecellisidir. İyilik yapıp, güzel işler yapan kişilerin amellerinin karşılığı ahirette verilecektir. Bununla birlikte her çeşit zulmü yapan Allah'ın koyduğu sınırları çiğneyen kimselerinde yaptıklarının karşılığı yine ahirette verilecektir. Aksi bir durum

düşünülmesi durumunda iyi insanın yaptıkları da kötü insanın yaptıkları da bu dünyada kalacak ve adalet tesis edilmemiş olacaktır.

İnsan yaratılışının fiziki varlığının yanında ruhsal bir boyutu da vardır. Bunu Abay şiirinde şu şekilde anlatır:

Өлсе, өлер табиғат, адам өлмес
Ол бірақ қайтіп келіп, ойнап – күлмес
«Мені» мен «менікінің» айрылғанын
«Өлді» деп ат қойыпты өңкей білмес.”
(Kunanbayev, 1895)
Ölen bedendir, kişi ölmez
O geri geldiğinde, oynayıp-gülmez
Ben ile benimki ayırdır
Öldü diyenler nasıl olduğunu bilmez.

Abay, et ve kemikten oluşan fiziki varlığımızın ölüp toprağa verildiğini ancak ruhumuzun ayrı bir aleme geçip ahireti beklediğini ifade etmektedir. Bunun için ölen kişi için hem Kazakçada hem de Türkçede ‘*ahirete göçtü*’ (Büyük Türkçe Sözlük, 1/863) ifadesi kullanılmaktadır. “...Allah’tan geldik yine O’na döneceğiz...” (el-Bakara 2/156) ayetinde ifade edilmiş olan dönüş yerinde hesap-kitap görülecektir (Emrullah Yüksel, “Hesâp” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/240).

Allah “Ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?” (el-Ahkâf 46/33) mealindeki ayette Allah’ın gökleri ve yeri yarattığını ifade ederek bunları yapanın ölümden sonra diriltmeye gücünün yetip yetmeyeceği konusunda insanı düşünmeye davet ediyor. “Sizi yaratmak mı daha zor yoksa göğü yaratmak mı daha zor?” (en-Nâziat 79/27) ayetinde insanı ölümden sonra tekrar yaratmanın göğü ve içindeki bulunanları yaratmaktan daha kolay olduğunu bildirmektedir. “Allah’ın rahmetinin izlerine bak! Ölü toprağa nasılda can veriyor. İşte ölüleri diriltten O’dur...” (er-Rum 30/50) ayeti kerimesinde kışın kuruyan toprağın ve üzerinde bulunan bitkilerin baharın gelmesiyle canlanıp türlü türlü renklere bürünmesini tekrar dirilişin mümkün olduğunu insanın idrakine hitap eden örneklerle belirterek tefekküre yöneltmektedir.

4. En İyi İnsan Ne Yapan Kişidir?

Allah’a iman eden, kendisine ve içinde yaşadığı topluma faydalı olan bir birey haline gelebilen insanın toplum içinde seçkin bir konumu olduğunu ayet şu şekilde ifade etmektedir. “İman edip dünya ve ahiret için hayırlı işler yapanlara gelince, halkın en hayırlısı onlardır.” (el-Beyyine 98/7) İman etmek bahsedilen seçkinliğe ulaşmak için yeterli olmamakta bununla beraber kendisine, insanlığa, bilime ve tüm yaratılmışlara fayda sağlamak için çalışmak gerektiği işaret edilmektedir. Aile hayatı, çocuk hakkı, savaş hukuku, hüküm verme, dostluk gibi hayatın her safhasında insanların en hayırlısı olarak yaratılan Hz. Peygamber’in hayatını ve sözlerini örnek alması o kişinin ayette belirtilen seçkin kimseler arasına girmesine yardımcı olacaktır.

Bir hadiste “...en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır...” (Tirmizî, Menâkıb, 63) ifadesinde aileye karşı olan sorumluluklar işaret edilmektedir. Namaz kılarken Hz. Peygamberin torunlarının yanına gelerek üstüne çıkmalarına ses çıkarmamış onlara şefkatle mukabelede bulunmuştur. Çocuk yaşta olan bireylerin hem dini konuları kolay öğrenmesi hem de hakları konusunda sahabelerine örnek olmuştur. (Nesâî, İftitah, 82/1139) Mescidi temizleyen bir kadını göremediği bir gün öldüğünü ve defnedildiğini öğrenmiş. Bunun üzerine kendisine neden haber verilmediğini sormuş ve etrafındakilerle birlikte kabrini ziyaret ederek namazını tekrar kıldırıştır. (Heysemi, II/10; Muhammed Yusuf Kandehlevi, Hayâtü’s-Sahabe, Akçağ Yayınları: 3/380). Şahkerim’in bu sorusunun cevabı hayatının tüm alanlarında Hz. Peygamber’i örnek alan kişidir denilebilir.

Buradan bir ameli yapanlar en hayırlı kişi olur anlamı çıkarılmamalıdır. Nitekim Hz. Peygamber'e en hayırlı ameller sorulduğunda herkesin kabiliyetine göre cevap vermiştir. Yani karşıdaki muhatabın ruhsal ve fiziksel durumuna göre “Öfkelenme, Allah yolunda malınla, canınla devam et, anne-babana iyilik yap.” şeklinde farklı cevaplar vermiştir. Bu cevaplar aslında her bir bireyin Allah katında ve toplum içinde seçkin bir konuma gelebilmesi için fitratında bulunan bu özelliklerin düzenlenmesi veya vazgeçilerek daha iyisiyle değiştirilmesi anlamı taşımaktadır.

Hadis'te inanan kimselerin sahip olduğu şu davranışların şaşılacak şeyler olduğu bildirilmektedir; “...Sevinecek olsa, şükreder. Bir belâya uğrasa, sabreder. Bunlar onun için hayır olur...” (Müslim, Zühd 64). İnsanın karşılaştığı durumlarda itidalli davranmasının uygun olduğu bildirilmektedir. Ku'an-ı öğretmek ve öğrenmekle ilgili “*sizin en hayırlınız O'nu öğrenen ve öğreteninizdir.*” (Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 21; Ebû Dâvud, Salât 349; Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 15; İbni Mâce, Mukaddime 16) “En hayırlınız insanlara en fazla faydası dokunanınızdır.” (Buhârî, Mağâzî, 35). Bu hadislerden anlaşıldığı üzere kişi hayırlı işlerde ve sâlih ameller konusunda kendisiyle yarış halinde olmalıdır. Hangi hâliyle peygamberin söz ve davranışlarına benzerlik gösterirse seçkin kimseler arasına girebilecektir.

Peygamberimiz başka bir Müslümana verilen selamı dahi sâlih amellerden saymış ve “Hiçbir iyiliği küçük görme” buyurmuştur (Müslim, Birr 144; Ebû Dâvud, Libâs 24; Tirmizî, Et'ime 30).

5. Zaman Geçtikçe İnsan İyileşip Olgunlaşıyor mu Yoksa Bozuluyor mu?

Şahkerim'in bu sorusuna ilk insanın yaratılmasından günümüze değin geçen sürede iyilik ve kötülük, ak ile kara, zulüm ve adalet, yumuşaklık ve katılığın başa baş bir seyirde olduğunu söyleyerek başlayabiliriz. Cahiliye (Mustafa Fayda, “Câhiliye” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/17-19) olarak isimlendirilen dönemde kendi elleriyle yaptığı putlara tapan insanlar, kız çocuklarını utanç sayarak diri diri toprağa gömenler, pazarlarda esir olarak insan satanlar, güçlü olan kişiler hüküm sürerken güçsüzlerin dışlandığı karanlık dönemler geçirmiştir. Hz. Peygamberin gönderilmesi insanlık için karanlıklardan adeta bir kurtuluş reçetesi olarak sunulmuştur. “...İnsanların en hayırlıları benim zamanımda yaşayanlardır.” (Buhârî, Şehâdât 9, Fezâilü'l-Ashâb 1, Rikak 7, Eymân 27; Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 214/2535; Tirmizî, Fiten 45/2222, Şehâdât 4/2303; Ebu Dâvud, Sünnet 10/4657; Nesâî, Eymân 29/7, 17, 18) sözüyle Hz. Peygamber cahiliyeden sonra toplumsal değişimin ne derecede olduğunu vurgulamaktadır.

“Şahkerim 1912 yılında bu soruyu sormasından sonra günümüze kadar geçen sürede iyilik mi yoksa kötülük mü arttı?” denilse şu şekilde cevap vermek yerinde olacaktır. Bazı bölgelerde savaşlar, doğal afetler, toplumsal bozulmalar ve zararlı icatlarla insanlar zorluk, yokluk ve karanlık içinde yaşamak zorunda kalırken bazı bölgelerde de sanayi, endüstri, eğitim ve teknolojiadaki gelişmelerle insanlar refah seviyelerini arttırmayı başarmıştır. Bu iki grup insan aynı güneşin altında aynı dünyada aynı zaman diliminde yaşamaktadır. İnsanın içinde bulunduğu zamanı ve sahip olduğu imkanları kabiliyetlerine göre değerlendirmesi neticesinde Allah o topluluğa iki durumdan birini yaşatmaktadır (en-Necm, 53/39).

Günümüzde teknolojiadaki gelişmeler insanoğlunu bulunduğu konumdan daha ileriye taşıyabilecek potansiyele sahiptir. Bunun tam aksi istikametinde menfî tesirler yayan sosyal medya ve televizyon kanalları teknoloji eliyle nesilleri bozulmaya ve karanlığa döndürmeye çalışmaktadır. İnsanlık Allah'ın kitabı Kur'an-ı ve Hz. Peygamber'i kendisine örnek aldığı takdirde bu çağda dahi yolunu kaybetmeyecektir.

Tüm insanlık için kötü olarak kabul edilen şeyler farklı isimlendirmelerle sosyal medya ve televizyon yayınlarında gösterilmekte ve en ücra yerleşim yerlerindeki hanelerde izleyici bulmaktadır. Kötülüğün kendisi kötü bir durumken kötülüğün aslında yapılabilir, denenebilir olduğu kanısına varmak ayrı bir kötülüğün meydana gelmesine sebep olmaktadır.

Normal şartlarda mahalle komşumuz olsa sakınacağımız kimseler veya durumlar bu vesileyle evlerimizin içine ve kalplerimize girmektedir. Hz. Peygamber bu durumda yapılması gerekeni şöyle ifade eder; “Kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse, kalbiyle düzeltme cihetine gitsin ki bu imanın en zayıf derecesidir.” (Müslim, İmân 78. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 11; Nesâî, İmân 17).

“İsterler ki Allah’ın nurunu ağızlarıyla söndürüversinler, ama inkarcılar hoşlanmasa da Allah nurunu tamamlayacak.” (es-Saff 61/8) ayetinde Allah inkar eden kişilerin bütün güzellikleri yok etmek istediklerini ancak onların hoşlarına gitmese bile iyiliğin her tarafa yayılacağını beyan etmektedir. İnanan insanların bu ayette yayılacağı ifade edilen iyiliğin taşıyıcısı olması adeta bir görev olarak yüklenmiştir. Tam aksi tarafta kötülüğün yayılması için bilinçli veya bilinçsiz insan toplulukları tarafından bu yürütülmektedir. İyiliğin her tarafa yayılması ve kötülüğün bitmesini ahir zaman alametleri arasında saymak mümkündür. (Günay Tümer, “Âhir Zaman” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/542-543).

Sonuç

Şahkerim bu soruları cevabını bilmediği için değil bilakis inanan insanların imanlarını tahkiki iman seviyesine çıkarmak için sormuştur. Müslüman bir toplum içinde dünyaya gelen insan atadan görme dini materyallerle hayatına devam ettiği için kimi zaman hatalar da doğrularla beraber yaşam içinde kendine yer bulabiliyor. Bu tür bir yanılaşa düşmemek adına bireyin araştırarak taklidi imanını tahkiki iman boyutuna çıkarması gerekmektedir.

Allah insanı halife olarak yaratarak kendisini tanıtmak istemiştir. Amaçsız yaratılmayan insan *emanet*’i taşımayı kabul ederek bu tanıma işini kendine zorunlu hale getirmiştir. Allah’ın isim ve sıfatlarının her biri dünyada ayrı tecelli etmiş ve bu yaratılmışlar insanın emrine amade kılınmıştır. İnsanın yaratılış amacının ne olduğunu araması kendisi için dünya hayatındaki en önemli şey olmalıdır.

Yaratılmışlarla dünya hayatıyla imtihana çekilen insan ahiret hayatında bunun karşılığını görecektir. Ölen bir kişinin yaratılması ve sorguya çekilmesi ahiret hayatında gerçekleşecektir. İcat edilmiş herhangi bir nesneyi tekrar tamir etme veya yeniden üretme noktasında insanlar nasıl başarılı olabiliyorsa Allah Teâlâ için de bu zor olmaz. Türk kültüründe ölen kişiye ahirete göçtü ifadesinin kullanılması aslında ölümün bir yok oluş anlamında olmayıp bilakis yeni bir hayata doğuş anlamı olduğu anlaşılmaktadır.

İnsan için hangi davranışın en iyisi olduğunu kendisinin bulması çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu sebeple davranışlarını Kur’an-i ifadeyle *en güzel örnek* olarak yaratılmış Hz. Peygamberin hayatında araması gerekmektedir. İşlenen ameller iyilik derecesi zamana, mekâna ve kişiye göre değişkenlik gösterebilmektedir. Allah’ın rızasına uygun halin hangisi olduğunu söylemekten ziyade iyilikleri yapmak ve kötülüklerden sakınmak daha yerinde olacaktır.

İlk insandan günümüze geçen sürede iyilik ve kötülük birbiriyle yarış halinde olmuştur. Bazı dönemlerde cahiliye benzeri karanlıklar olduğu gibi bazı dönemlerde de insanlar bolluk, refah ve barış içinde yaşamıştır. Zamanın ilerlemesiyle tekâmül etmesi gereken insanlık, fitrat gereği taşıdığı duyguların esiri olduğunda zorluk, savaş ve karanlık içinde kendini bulabilmektedir. Günümüzde teknolojinin de vermiş olduğu imkanlarla birçok bilgiye ve imkana ulaşmak kolaylaşmıştır. Ancak aynı teknoloji kullanılarak tabiata aykırı fiillerde bulunulduğu da bilinmektedir. Bununla birlikte aynı zaman diliminde yaşayan insanların farklı şartlara muhatap olması mümkün olabilmektedir. Her durumda Yaratıcının bilinmesi ve yaratılışa uygun hareket edilmesi insan için bu dünya imtihanını kolaylaştırıcı etkiye sahiptir.

KAYNAKÇA

Aclûni, *Keşfü'l-hafâ'*, 2/132

Ahmetov D.K. vd. (2018). *Şakarim Kudayberdiuli Şığarmaları*. 1.Cilt. Astana: Foliant.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.

Ebû Dâvud, Salât 349

Heysemi, II/10.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî (ts.), *Lisânü'l-'Arab*, I-XV, Beyrut, Dâru Sâdır.

İbni Mâce, Mukaddime 16Tirmizî, Menâkıb, 63.

İbrahim, Damira (2013). “Kazak Şair Şahkerim (Şakarim) Kudayberdiuli'nın Şiirlerinde Sevgili”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 11: 177-194.
<https://doi.org/10.15247/dev.185>

Kudayberdiuli, Şahkarim (1912). “Бас cayaл”. *Aykap* 5: 96.

Kunanbayev, Abay (1895). *Ölse Öler Tabiğat Adam Ölmez*.

Kur'ân Yolu, 02.04.2024, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Tal%C3%A2k-suresi/5229/12-ayet-tefsiri>

Muhammed Yusuf Kandehlevi, Hayatu's-Sahabe, Akçağ Yayınları: 3/380.

Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.

Nesâî, İftitah, 82, no: 1139

Omarov, Dosım (2008). *Şakarim Şıñı*, Almatı.

Seysenbayev, Rollan (2007). “Mutılğannıñ Oraluwı”. *Şakarim Älemi*, Semey, III, 5-17.

Sıdıkov, Erlan (2013). *Şakarim*. Almatı.

Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 15

Topaloğlu, Bekir (1988). “Âhiret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1:543-548
İstanbul: TDV Yayınları.

Tümer, Günay (1988). “Âhir Zaman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1:542-543
İstanbul: TDV Yayınları.

Türk Dil Kurumu (1998). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Yüksel, Emrullah (1998). “Hesâp”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 17: 240-242
İstanbul: TDV Yayınları.

